

VSO Leerlijn Mondelinge en schriftelijke taal

MONDELINGE TAAL

Leerlijnen	Kerdoelen	Uitstroom Dagbesteding/ Arbeid
1.1. Communicatieve voorwaarden 1.2. Non-verbale communicatie	1. De leerling leert te communiceren met voor hem/ haar geëigende middelen	Dagbesteding
2.1. Zins-/verhaalbegrip 2.2. Denkrelaties 2.3. Begrijpend luisteren	2. De leerling leert actief te luisteren naar gesproken taal in alledaagse situaties	Dagbesteding
	1. De leerling leert actief te luisteren naar gesproken taal over alledaagse en werkgerelateerde onderwerpen	Arbeid
3.1. Iemand iets vragen 3.2. Iets zeggen tegen iemand 3.3. Een gesprek voeren met een ander 3.4. Sociale routines 3.5. Zinsbouw 3.6. Woordvorming 3.7. Voorzetsels en locatie aanduiden 3.8. Articulatie en mondmotoriek	3. De leerling leert zich begrijpelijk uit te drukken in gesprekken over onderwerpen uit het dagelijks leven 7. De leerling leert eigen taalactiviteiten voor te bereiden, te plannen en te evalueren	Dagbesteding
	2. De leerling leert zich mondeling verstaanbaar en begrijpelijk uit te drukken in gesprekken overlegsituaties en presentaties over alledaagse en werkgerelateerde onderwerpen	Arbeid
4.1. Passieve woordenschat 4.2. Actieve woordenschat 4.3. Woorden omschrijven	6. De leerling leert gebruik maken van strategieën voor woordenschatverwerving	Dagbesteding
	7. De leerling leert zijn woordenschat uit te breiden met behulp van strategieën 8. De leerling leert om taalactiviteiten (spreken, luisteren, schrijven en lezen) voor te bereiden, te plannen en na te kijken 9. De leerling leert van feedback van anderen en van eigen reflectie op taalvaardigheden	Arbeid

VSO DB Kerndoel1: De leerling leert te communiceren met voor hem/haar geëigende middelen

1.1. Communicatieve voorwaarden	1	2	3	4
	Richt zijn aandacht enkele seconden op gesproken taal, gebaren en/of mimiek Loopt niet weg als er tegen hem gesproken wordt Maakt geluiden of gebaren met een communicatieve intentie (om bijv. iets voor elkaar te krijgen)	Zit vijf minuten stil op een stoel bij een één-op-één gesprek Kijkt of luistert gericht en minstens 10 seconden naar gesproken taal, gebaren en/of mimiek Gebruikt woorden met communicatieve intentie (om bijv. iets voor elkaar te krijgen: die, eten)	Zit vijf minuten stil op een stoel bij het luisteren naar muziek of gezamenlijke instructie	Zit vijf minuten stil op een stoel bij het luisteren naar medeleerlingen (in kringgesprek) Kijkt een ander aan bij luisteren in een één-op-één situatie
	5	6	7	8
	Luistert en reageert op het juiste moment in een één-op-ééngesprek Kijkt de ander aan bij het zelf spreken in een één-op-één gesprek en bij kringgesprekken Kijkt andere leerlingen aan wanneer zij spreken	Laat een ander uitspreken tijdens een gesprek Laat een ander merken dat hij hem hoort (knikken, opkijken) Switcht tussen verschillende sprekers (in kringgesprek)	Laat met lichaamstaal of verbaal merken dat hij de boodschap heeft begrepen	Schat in een vrije situatie in wat een gepast moment van het beginnen van een conversatie is
	9	10	11	
	Schat in een vrije situatie in wat een juist moment van luisteren is	Schat in een vrije situatie in wat een juist moment van reageren is	Drukt ontevredenheid op een gepaste manier uit tegenover bekenden	

1.2. Non-verbale communicatie	1	2	3	4
	Reageert op gezichtsuitdrukkingen en lichaamshoudingen die gevoelens uitdrukken (boosheid, verdriet en blijheid)	Gebruikt gebaren en gezichtsuitdrukkingen om gevoelens kenbaar te maken (verdriet, boosheid en blijheid)	Trekt de schouders op en gebruikt een vraagemimiek als hij het niet begrijpt Gebruikt gebaren die bij een bepaalde uitdrukking horen (joepie!, het is zó groot)	Begrijpt 2 ondersteunende of natuurlijke gebaren in combinatie met elkaar om te communiceren (iemand aanwijzen en eetgebaar maken -> kom je eten?)
	5	6	7	8
	Gebruikt 2 ondersteunende of natuurlijke gebaren in combinatie met elkaar om te communiceren (iemand aanwijzen en armzwaai maken -> kom eens hier)	Reageert op lichaamshouding van een medeleerling ((on)geïnteresseerde houding)	Herkent en gebruikt veel voorkomende tekens, afbeeldingen, pictogrammen en gebaren (of andere geëigende middelen)	Maakt d.m.v. eigen lichaamshouding en mimiek duidelijk dat iets belangrijk voor hem is
	9	10	11	12
	Maakt contact met behulp van voor hem/haar geëigende middelen Heeft een bij de situatie passende lichaamshouding	Zet voor hem/haar geëigende communicatiemiddelen in ten behoeve van de eigen mogelijkheden	Maakt gebruik van mimiek, gebaren en houding (of andere geëigende middelen) in de communicatie met bekenden Legt nadruk op taal door bepaalde intonatie, oogcontact, mimiek en beweging te gebruiken	Maakt gebruik van mimiek, gebaren en houding (of andere geëigende middelen) in de communicatie met onbekenden

VSO DB Kerndoel 2: De leerling leert actief te luisteren naar gesproken taal in alledaagse situaties**VSO AR Kerndoel 2: De leerling leert actief te luisteren naar gesproken taal over alledaagse en werkgerelateerde onderwerpen**

2.1. Zins-/verhaalbegrip	1	2	3	4
	Begrijpt losse woorden (heet, drinken, schoenen, zitten)	Begrijpt driewoordzinnen Begrijpt opdrachten gekoppeld aan de huidige, actuele situatie (logische opdrachten)	Begrijpt vijfwoordzinnen Begrijpt zinnen met tijdsaanduidingen als <i>vanochtend, vanmiddag, vanavond</i> Begrijpt opdrachten/ zinnen buiten de actuele situatie (onlogische opdrachten)	Begrijpt zinnen met aanduidingen als <i>nu, eerst, dan, straks, daarna</i> Begrijpt zinnen met aanduidingen als <i>eerste, laatste, volgende</i>
	5 Begrijpt zinnen met aanduidingen als <i>later, eerder, vorige</i> (we gaan eerder naar binnen, de bus komt later) Begrijpt zinnen met tijdsaanduidingen als <i>vandaag, gisteren, morgen</i>	6 Begrijpt zinnen met aanduidingen als <i>wanneer</i> en <i>erna</i> (eerst mag Stan, jij mag erna)	7 Begrijpt zinnen en bijzinnen met de voegwoorden <i>als, zodat, waarmee, wanneer</i> Begrijpt zinnen en bijzinnen met de voegwoorden <i>en, dan, waarna, toen, nadat, voordat</i>	8 Begrijpt zinnen en bijzinnen met de voegwoorden <i>zoals, want, omdat, als, waardoor</i>
	9 Begrijpt een aantal zinnen die met elkaar samenhangen Begrijpt middel-doelrelaties met het woord <i>om</i>	10 Begrijpt oorzaak-gevolgrelaties	11 Herkent signaalwoorden in oorzaak-gevolgrelaties	12 Luistert naar en reageert op verhalen met daarin meer complexe verbanden ten aanzien van middel-doel, vergelijking, oorzaak-gevolg, tijdsaanduiding Luistert naar een presentatie/ volgt een cursus/workshop betreffende zijn interesse/ opleiding Luistert naar een boodschap op televisie en haalt de kern uit de tekst
	13 Luistert naar een gesproken tekst op de radio en legt een ander de boodschap uit	14 Luistert naar een presentatie/volgt een cursus/workshop over een onderwerp dat nieuw is voor de leerling Stelt bij verschillende tekstsoorten zelfstandig en op eigen initiatief tekstdoel (informatie opnemen, mening horen) vast en stemt hier zijn manier van luisteren op af	15 Luistert naar een gesproken tekst via het internet en beschrijft de boodschap met zijn eigen mening	16 Herkent beeldspraak en ironie Verwoordt een oordeel over de waarde van een tekst(deel) of tv- of radioprogramma en licht dit onderdeel toe Begrijpt hoofdpunten van nieuwsberichten, documentaires, reclameboodschappen en discussieprogramma's over vertrouwde onderwerpen

2.2. Denkrelaties	1	2	3	4
	Wijst twee identieke voorwerpen aan als er vier voorwerpen liggen	Herkennt de kleuren rood, geel, blauw, groen Wijst aan of een voorwerp groot of klein is	Koppelt de begrippen fijn en niet fijn aan verschillende voorwerpen en situaties Wijst aan of een voorwerp (het)zelfde, anders of verschillend is Wijst aan wat er niet bij hoort bij voorwerpen met grote waarneembare verschillen	Beoordeelt of iets raar is (in de winter geen jas, maar een bikini aandoen) Begrijpt eenvoudige afspraken en regels
	Legt een logische reeks van drie plaatjes in tijdopbouw op goede volgorde Benoemt het verschil tussen <i>vroeg-laat, kort – lang en weinig-veel</i>	Legt een logische reeks van vier plaatjes in tijdopbouw op volgorde	Legt na een voorbeeld drie plaatjes met oorzaak-middel-doel op volgorde Begrijpt meer complexe oorzaak en gevolg redematies (eerlijk-oneerlijk)	Legt drie plaatjes met oorzaak-middel-doel op volgorde en geeft een toelichting Begrijpt genuanceerde en abstracte begrippen rond oorzaak, gevolg en oplossing (slim-dom, aardig-onaardig, oud-nieuw, erg-niet erg)
	Generaliseert en sluit uit en geeft een toelichting (een paard en een koe zijn boerderijdieren, een hond is geen boerderijdier maar een huisdier)	Motiveert een antwoord	Vertelt hoe een gegeven situatie kan aflopen Vertelt een verhaal in grote lijnen na met steun van illustraties	Maakt een samenvatting van de inhoud Maakt bij het luisteren naar een meningtekst onderscheid tussen feiten, meningen en argumenten
	Legt een relatie tussen tekst en beeld Verwoordt de bedoeling van de spreker of doel van de maker van het programma Verwoordt eigen mening en onderbouwt deze met argumenten	Begrijpt een helder gestructureerde les over vertrouwde onderwerpen binnen het eigen vak-of interessegebied Interpreteert informatie en meningen Vat een voorgelezen tekst samen, mondeling of schriftelijk	Legt relaties tussen tekstdelen	

2.3. Begrijpend luisteren	1	2	3	4
	Kijkt gericht naar de leerkracht als deze vertelt wat ze gaan doen Begrijpt door de toon van de stem of hij iets wel of niet mag	Voert enkelvoudige opdrachten uit bij dagactiviteiten als ze 1 op 1 aangeboden worden (Joris, ga zitten)	Voert enkelvoudige opdrachten uit wanneer ze niet 1 op 1 worden aangeboden	Geeft een juiste reactie op een korte mondelinge tekst rondom een dagelijkse activiteit
	5 Voert een meervoudige opdracht uit binnen het hier en nu (ga naar juf Els en vraag krijt)	6 Voert meervoudige niet alledaagse opdrachten uit Begrijpt de hoofdzaak in een mondelinge tekst	7 Geeft een aantal onderwerpen aan die in een mondelinge tekst voorkomen	8 Geeft aan dat een eenvoudige tijdsordening in een mondelinge tekst begrepen is
	9 Onderscheidt hoofd- en bijzaken in een eenvoudige mondelinge tekst	10 Onderscheidt eenvoudige verbanden in een mondelinge tekst (oorzaak-gevolg, doel-middel)	11 Maakt onderscheid tussen fantasie, feiten en meningen in mondelinge teksten Begrijpt een voorgelezen of verteld verhaal	12 Onderscheidt meerdere meningen in een mondelinge tekst zowel van anderen als van zichzelf Luistert kritisch naar een tekst (onderscheidt feiten en meningen, die de leerling willen overtuigen) Maakt aantekeningen tijdens het luisteren naar een tekst Benoemt na het luisteren naar een meningtekst de verschillende meningen over een onderwerp (herkennen van een mening als luisterdoel)

2.3. Begrijpend luisteren	13	14	15	16
	<p>Begrijpt de hoofdpunten van (nieuws)berichten over vertrouwde onderwerpen</p> <p>Haalt na een vooraf duidelijk gestelde vraag de benodigde informatie uit korte berichten op bijvoorbeeld een telefoonbeantwoorder, (openingstijden, adres)</p> <p>Geeft een oordeel over een tekst(deel) of tv- of radioprogramma</p> <p>Maakt onderscheid tussen hoofd-en bijzaken</p> <p>Geeft de hoofdgedachte van een tekst weer</p>	<p>Verwoordt de bedoeling van de tekst zelf</p> <p>Geeft informatie gestructureerd weer</p> <p>Formuleert in eigen woorden tegenover staande gezichtspunten</p> <p>Legt een relatie tussen tekst en beeld</p> <p>Haalt belangrijke informatie uit de tekst en stemt hierbij verschillende begrijpend luisterstrategieën op af (globaal, precies, selectief en kritisch)</p> <p>Herkent en benoemt aangeboden tekstsoorten (zoals informerend, verhalend, instructief en betogend)</p> <p>Luistert selectief naar een tekst (herhaalt het tekstgedeelte dat voor hem relevant is)</p>	<p>Luistert actief tot 15 minuten naar een tekst</p> <p>Herkent meningen die impliciet in een gesproken tekst voorkomen</p>	<p>Luistert actief tot 20 minuten naar een tekst, mits enige mate van interactie mogelijk is</p>

VSO DB Kerndoel 3: De leerling leert zich begrijpelijk uit te drukken in gesprekken over onderwerpen uit het dagelijks leven

VSO DB Kerndoel 7: De leerling leert eigen taalactiviteiten voor te bereiden, te plannen en te evalueren

VSO AR Kerndoel 2: De leerling leert zich mondeling verstaanbaar en begrijpelijk uit te drukken in gesprekken, overlegsituaties en presentaties over alledaagse en werkgerelateerde onderwerpen

3.1. Iemand iets vragen	1	2	3	4
	Trekt met geluiden, gebaren of mimiek actief aandacht als hij iets wil vragen	Vraagt een bekende met losse woorden gericht om een voorwerp of actie (bal? drinken?) Gebruikt vragende intonatie in een vragende eenwoordzin (hap?)	Stelt een bekende een korte vraag (Sanne spelen? Appel eten?)	Vraagt om herhaling wanneer iets niet wordt verstaan (wat? hè?) Stelt een vraag aan een onbekende in een vertrouwde omgeving (wie ben jij?)
	5	6	7	8
	Vraagt netjes om herhaling wanneer iets niet wordt verstaan (wat zegt u?) Vraagt de leerkracht of hij hem iets mag vragen	Vraagt om uitleg of verduidelijking wanneer hij iets niet begrijpt (hoe moet dat? Wat is dat?)	Stelt een wedervraag nadat hem iets gevraagd wordt (en in welke klas zit jij?)	Vraagt een bekende naar zijn gevoelens en wensen (waarom ben je verdrietig?)
	9	10	11	12
	Vraagt informatie aan een onbekende persoon in een onbekende omgeving (waar is de brievenbus?)	Stelt vragen aan verschillende personen in een groepsgesprek	Stelt 'waarvoor' en 'welke' vragen Vraagt iemand binnen eigen omgeving of school om informatie (een informele situatie) Stelt een vraag als hij een opdracht niet begrijpt	Vraagt aan een ander of hij zijn mening wil toelichten
	13	14	15	16
	Vraagt een onbekende naar zijn gevoelens en wensen (hoe kan ik u helpen, wat wilt u drinken?) Vraagt iemand om informatie met betrekking tot zijn stageplek of werkplek (een formele situatie) Vraagt naar de mening (met argumenten) aan bekenden Stelt vragen n.a.v. informatie in gesproken teksten	De leerling stelt vragen tijdens een werkoverleg Vraagt beleefd telefonisch informatie aan een onbekende instantie Vraagt beleefd informatie aan onbekende volwassenen Vraagt naar de mening van onbekenden	Houdt zijn vraag kort als hij ziet dat de ander haast heeft	Vraagt doelgericht door om de gewenste informatie te verkrijgen

3.2. Iets zeggen tegen iemand	1	2	3	4
	Trekt met geluid, gebaar of mimiek actief aandacht als hij iets wil zeggen	Maakt met een enkel woord duidelijk wat hij wil zeggen (plassen)	Maakt in een gesprek wensen of gevoelens kenbaar, n.a.v. vragen van een volwassene (limonade juf) Noemt een naam om duidelijk te maken dat hij iets tegen diegene wil zeggen (Tim, kijk!)	Maakt in een gesprek met een bekende volwassene wensen of gevoelens kenbaar (Lotte buiten spelen)
	5	6	7	8
	Hanteert de juiste aanspreekvorm voor bekende en onbekende gesprekspartners, bijv. jij/u	Vertelt over iets dat hij heeft beleefd en hoe hij zich daarbij voelde (ik zag een spin en was bang) Uit zijn gevoel richting een ander zonder uitleg (ik vind jou aardig/lief, ik ben boos)	Geeft informatie aan een bekende waarbij de te geven informatie geheel duidelijk is Legt zijn gevoel richting een ander uit (ik vind jou lief, omdat je me helpt, ik ben boos, omdat) Geeft een bekende een waarschuwing (pas op voor die bal, hou op ik word boos)	Geeft informatie aan een onbekende waarbij de te geven informatie geheel duidelijk is (in veilige context) Weigert een voorstel en legt uit waarom (ik ga niet mee, omdat) Geeft een onbekende een waarschuwing (pas op, er komt een auto aan)
9	10	11	12	
Begint zijn verhaal over een gebeurtenis met verduidelijking van tijd, plaats en personen Maakt in zijn verhaal duidelijk of het om heden, verleden, toekomst gaat Uit in een gesprek met een onbekende op een correcte manier zijn gevoelens en wensen (ik wil liever een andere taak doen)	Vertelt een duidelijk verhaal over een onderwerp buiten het hier en nu Vertelt in een situatie waarin hij haast heeft, duidelijk wat hij wil vertellen Heeft een duidelijk verstaanbare uitspraak (binnen de eigen mogelijkheden) Gebruikt bij meertaligheid de juiste taal in de juiste omgeving	Vertelt aan een bekende leeftijdgenoot hoe hij zich voelt Geeft telefonisch een boodschap door of doet een verzoek aan bekende volwassenen en leeftijdgenoten Zet aanschouwelijke middelen in tijdens een presentatie over een eigen onderwerp Brengt verslag uit van gebeurtenissen, activiteiten en persoonlijke ervaringen Geeft op eenvoudige wijze zijn mening als dit rechtstreeks gevraagd wordt Begint een kort gesprek met iemand, houdt dit gaande en beëindigt dit Reageert adequaat op response uit de groep Spreekt met juist volume en afwisselend tempo	Past informatie die hij geeft aan de voorkennis van zijn gesprekspartner aan (ik ben bij Jan geweest, ik ben bij een vriend geweest) Vat een gesprek samen Geeft beleefd informatie aan onbekende volwassenen Verduidelijkt eigen mening met voorbeeld Reageert correct op een compliment van een bekende en onbekende Wisselt lange zinnen in het taalgebruik af met korte	

3.2. Iets zeggen tegen iemand	13	14	15	16
	<p>Legt de weg uit aan een bekende</p> <p>Begint en beëindigt een gesprek met een onbekende op een gepaste manier</p> <p>Geeft beleefd telefonisch informatie aan onbekende volwassenen</p> <p>Vertelt gestructureerd over een gebeurtenis of ervaring zonder hulp van verschillende pictogrammen</p> <p>Houdt vast aan zijn spreekdoel met hulp van een ander</p> <p>Motiveert zijn mening of wensen in een gesprek met (meerdere) personen (ik vind dat goed omdat, ik wil graag buiten eten)</p> <p>Doet telefonisch een bestelling bij bekende volwassenen (een winkel)</p> <p>Komt voor iemand op in een situatie met bekenden</p> <p>Hanteert het verschil tussen een formele en informele situatie</p> <p>Gebruikt boeiende voorbeelden en ervaringen</p>	<p>Legt de weg uit aan een onbekende</p> <p>Geeft een reactie na het kritisch beluisteren van meningen en opvattingen</p> <p>Maakt een herformulering na een valse start</p> <p>Biedt zijn excuses aan onbekende volwassenen aan</p> <p>Geeft spreekdoel duidelijk vorm (instructief, informerend, onderhoudend)</p> <p>Brengt het eigen gespreksdoel tot uiting</p> <p>Geeft redenen en verklaringen voor eigen meningen, plannen en handelingen</p> <p>Uit een klacht in een situatie met bekenden</p>	<p>Spreekt gedachten, meningen, gevoelens en ervaringen uit</p> <p>Onderbouwt zijn eigen mening met argumenten</p> <p>Geeft zijn mening (met argumenten) aan onbekenden</p>	<p>Gebruikt signaalwoorden om structuur aan te brengen in een presentatie</p> <p>Stemt taalgebruik af op publiek (dialect, jongerentaal)</p> <p>Past meerdere presentatievaardigheden toe</p> <p>Merkt fouten op in zijn uitspraak en herstelt deze</p> <p>Draagt een gedicht voor</p> <p>Vertoont een redelijke grammaticale beheersing, waarin aarzelingen en fouten voorkomen, maar hersteld worden</p> <p>Houdt een duidelijk verhaal met een samenhangende opsomming van punten en zegt welk punt hij het belangrijkste vindt</p> <p>Last in langere stukken tekst pauzes in om (grammaticale) fouten te herstellen</p>

3.3. Een gesprek voeren met een ander	1	2	3	4
	Reageert zichtbaar op verschillende intonatie toonhoogtes, zoals vragend, streng, rustig	Neemt initiatief in de communicatie met anderen	Geeft antwoord op een vraag als die direct aan hem gesteld wordt	Vertelt iets in de kring als hij daartoe wordt uitgenodigd
	5	6	7	8
	Neemt het woord in een (kring)gesprek	Begrijpt en gebruikt woorden om het gesprek op gang te houden Geeft en neemt de beurt in een gesprek	Neemt deel aan een eenvoudig gesprek met meerdere mensen	Spreekt met anderen af wat er gedaan moet worden (ik leg de mat neer, doe jij de pion?) Maakt uit zichzelf een praatje met medeleerlingen
9	10	11	12	
Neemt deel aan een formeel gesprek met één gesprekspartner Maakt een grapje in gesprek met een ander Past woordkeuze aan zijn gesprekspartner aan (verschil vrienden / volwassenen) Besprekt de meningen globaal vanuit de eigen mening Uit zich (op een adequate wijze) in gesprekssituaties met gelijkwaardige interactiepartners en relatieve bekenden	Neemt deel aan een formeel gesprek met twee of meer ongelijkwaardige gesprekspartners (stagegesprek) Rondt eerst het oude onderwerp af voordat hij een nieuw onderwerp aansnijdt (niet van de hak op de tak) Maakt uit zichzelf een praatje met een bekende volwassene(n)	Neemt deel aan een gesprek met meerdere bekende personen dat leidt tot een gezamenlijk besluit Voert een gesprek met behulp van non-verbaal en verbaal communicatief gedrag	Uit zich (op een adequate wijze) in gesprekssituaties met ongelijkwaardige interactiepartners en relatieve onbekenden Volgt de gesprekspartner in een gesprek zonder onverwachte wendingen Heeft inbreng in een discussie Onderscheidt feiten en meningen met hulp van signaalwoorden (gras is groen, ik vind iets vies) Heeft interactie met het publiek tijdens het spreken	

3.3. Een gesprek voeren met een ander	13	14	15	16
	<p>Houdt zijn standpunt vast</p> <p>Vat een ander standpunt in eigen woorden samen</p> <p>Voert een gesprek met een onbekende, waarbij informatie uitgewisseld wordt (bijv. bij de huisarts of aan een loket)</p> <p>Voegt wezenlijke informatie toe aan informatie die een ander gaf (dat is omdat)</p> <p>Maakt zichzelf goed verstaanbaar wanneer hij spreekt in het openbaar door te variëren in volume of toonhoogte</p> <p>Begint en eindigt een gesprek met een onbekende op een gepast manier</p> <p>Overtuigt iemand in een situatie met bekenden</p> <p>Past meerdere spreekstrategieën toe (oogcontact maken, reageren op gesprekspartner)</p>	<p>Haakt aan bij het gespreksonderwerp van een andere leerling</p> <p>Voert gesprekken om informatie en meningen uit te wisselen, uitleg of instructie te geven en te volgen</p> <p>Vertelt waarom hij het wel of niet eens is met de mening van de ander uit de groep</p> <p>Vergelijkt meningen</p> <p>Verheldert een probleem tijdens een discussie of een overleg</p>	<p>Herkent het spreekdoel van anderen en schat de reacties in</p> <p>Verzamelt en verwerkt informatie tijdens het houden van een vraaggesprek</p>	<p>Vraagt aan een ander of hij zijn mening wil toelichten</p> <p>Hanteert formeel taalgebruik in de gewenste situatie</p> <p>Weegt argumenten in een discussie tegen elkaar af en stemt er mee in of keurt af</p> <p>Geeft commentaar op de visie van anderen (instemming of afkeuring)</p> <p>Stelt een reactie uit totdat hij de bijdrage van een ander beoordeeld heeft</p>

3.4. Sociale routines	1	2	3	4
	Kent de functie van zwaaien bij komen en weggaan Reageert met zwaaien, vrolijk gedrag, 'dag' bij komen en gaan	Neemt op verschillende manieren afscheid (dag, doei, zwaaien)	Begroet op verschillende manieren (hoi, zwaaien, naar iemand toe komen)	Feliciteert een ander Bedankt een ander op verschillende manieren Verontschuldigt zich wanneer dat gepast is
	5 Geeft een complimentje over het uiterlijk of een product (mooie jas, mooie tekening) Vraagt om toestemming (mag ik drinken?) Stelt zichzelf voor door zijn voornaam te noemen	6 Gebruikt troostende woorden om een ander te troosten (stil maar, gaat het?) Stelt zichzelf netjes voor (ik ben Wouter Smit)	7 Gebruikt woorden om beleefdheid uit te drukken (dank u, sorry, mag ik iets vragen)	8 Nodigt een ander uit, heet hem welkom, en biedt hem iets aan Stelt iemand anders voor
	9 Geeft een complimentje over een handeling of gedrag (je hebt me goed geholpen, wat aardig van je) Reageert op een complimentje	10 Durft aan te geven dat hij het ergens niet mee eens is (negatieve beoordeling) Reageert op een gepaste manier op kritiek	11 Reageert op een gepast manier op verontschuldiging	12 Deelt op een tactvolle en duidelijke manier iemand onverwachte informatie mee Geeft kritiek op een correcte manier aan bekenden
13 Is zich bewust van lichaamstaal van de ander tijdens een gesprek Wisselt op een passende manier informatie uit in een informeel gesprek Beantwoordt een uitnodiging van onbekende Geeft ongelijk toe aan zowel docent als medeleerling Wisselt informatie uit tijdens een formeel gesprek Hanteert gespreksregels om op een beleefde manier aan het woord te komen	14 Vraagt in een gesprek naar de gevoelens van de ander (vind jij dat ook?)	15 Stelt een reactie uit tot hij de bijdrage van de ander geïnterpreteerd en beoordeeld heeft	16 Uit zijn mening in een groep en luistert naar de ander om zo tot een besluit of compromis te komen	

3.5. Zinsbouw	1	2	3	4
	Gebruikt tweewoordzinnen (Tom drinken, Sanne spelen)	Maakt driewoordzinnen in tegenwoordige tijd met onderwerp en werkwoord (hoeft nog niet altijd correct) (Erik spelen niet)	Gebruikt de ontkenning <i>niet</i>	Maakt vierwoordzinnen Gebruikt het persoonlijke voornaamwoord <i>ik</i> en <i>jij</i>
	5 Maakt zinnen met een voltooid deelwoord (ik heb gefietst) Gebruikt zinnen met gebiedende wijs (geef die auto terug) Gebruikt bijvoeglijke naamwoorden (Tom heeft blote voeten)	6 Maakt vijfwoordzinnen Gebruikt het bezittelijke voornaamwoord <i>mijn</i> en <i>jouw</i> Gebruikt de ontkenningen <i>geen</i> en <i>niemand</i> Maakt zinnen in de verleden tijd met ovt met regelmatige vormen (ik fietste)	7 Gebruikt de derde persoon enkelvoud (hij/zij) in zinnen Gebruikt het bezittelijke voornaamwoord <i>hem/zijn</i> en <i>haar</i> Gebruikt de ontkenning <i>niets</i> Gebruikt <i>nu, vanochtend, vanmiddag, vanavond</i> met de juiste werkwoordstijd Gebruikt het voegwoord 'en'	8 Gebruikt het persoonlijke voornaamwoord <i>wij, jullie</i> en <i>zij</i> Gebruikt de ontkenning <i>nooit</i> Maakt zinnen in de verleden tijd met ovt met onregelmatige vormen (ik blies, dronk, viel) Gebruikt tijdsaanduidingen als <i>morgen, gisteren, vandaag</i> met de juiste werkwoordstijd
	9 Gebruikt het bezittelijke voornaamwoord <i>onze, jullie</i> en <i>hun</i> Gebruikt de ontkenning <i>nergens</i> Gebruikt zinnen met een toekomstige tijd (hij zal gaan fietsen) Gebruikt <i>eerst, straks, dan, daarna, eerste, laatste, volgende</i> met de juiste werkwoordstijd	10 Gebruikt zinnen met een meewerkend voorwerp Gebruikt bijzinnen Gebruikt middel-doelrelaties met het woord <i>om</i> Gebruikt <i>zo meteen, na, ervoor</i> met de juiste werkwoordstijd	11 Gebruikt zinnen met een bepaling van tijd (morgen kom ik langs) Gebruikt oorzaak-gevolgrelaties (<i>dat komt doordat, dus</i>) Gebruikt verschillende voegwoorden Spreekt in lange enkelvoudige zinnen met 5 of meer zinsdelen of samengestelde zinnen met een voldoende structuur Herkent en gebruikt zelfstandig naamwoorden Herkent en gebruikt bijvoeglijk naamwoorden Herkent en gebruikt voorzetsels Past lidwoorden op de juiste manier toe Herkent en benoemt werkwoord (doenwoord) Herkent en vormt regelmatige trappen van vergelijking Vervoegt werkwoorden in o.t.t.(onregelmatig)	12 Produceert passieve zinnen (hij wordt gefeliciteerd) Herkent correcte en niet grammaticaal correct opgebouwde zinnen (max.9 woorden) Herkent en gebruikt de juiste bezittelijke voornaamwoorden Vervoegt werkwoorden in de o.t.t. (regelmatig) Herkent en gebruikt de juiste aanwijzende voornaamwoorden en bepaalt waar het verwijswoord naar verwijst Herkent en gebruikt persoonsaanduidende woorden als verwijswoord Herkent en gebruikt scheidbare werkwoorden in zinnen Vervoegt werkwoorden in o.v.t. (sterk, zwak) Herkent en vormt onregelmatige trappen van vergelijking

3.5. Zinsbouw	13	14	15	16
	<p>Herkent en gebruikt voorzetsels Herkent bijvoeglijke naamwoorden die van een werkwoord zijn gemaakt Vervoegt werkwoorden in de v.v.t. en v.t.t. Herkent en vormt samenstellingen, opgebouwd uit zelfstandig naamwoorden Herkent en benoemt lijdend voorwerp</p>	<p>Leidt de woordenboekvorm af van scheidbare werkwoorden Ontleedt zinnen in onderwerp, persoonsvorm en hele werkwoord Herkent en benoemt meewerkend voorwerp Maakt van passieve zinnen actieve zinnen en andersom Onderscheidt en benoemt werkwoordelijk gezegde in zin Verdeelt een enkelvoudige zin in persoonsvorm, onderwerp, gezegde en andere zinsdelen en noemt persoonsvorm, onderwerp en gezegde Herkent en gebruikt de juiste woordvolgorde in hoofd- en bijzin</p>	<p>Herkent en gebruikt een aantal frequent voorkomende voor- en achtervoegsels (-loos, on-) Vertoont een redelijke grammaticale beheersing</p>	<p>Maakt samengestelde zinnen samen met een aantal voegwoorden c.q. verbindingswoorden (en, want, maar, dus, omdat, terwijl) en scheidt deze zinnen weer Past de leerstof over ontleden en benoemen van zinsdelen veelvuldig toe (herhaling). Kent het verschil tussen samenstellingen en afleidingen (waterpomp, schoonheid)</p>

3.6. Woordvorming			3	4
			Past op bekende woorden de regelmatige meervoudsregel toe met -en (<i>kip, kippen</i>)	Past op bekende woorden de regelmatige meervoudsregel toe met -s (<i>varken-varkens</i>) De leerling verbuigt bijvoeglijke naamwoorden door het gebruik van de uitgang -e.
	5	6	7	8
Past de regelmatige meervoudsregel toe op alle woorden		Past op bekende woorden de verkleinwoordregel toe (-je, -kje, -pje, -tje, -etje)	Past de verkleinwoordregel toe op alle woorden (-je, -kje, -pje, -tje, -etje)	Gebruikt regelmatige vormen van de vergrotende en overtreffende trap (<i>groot, groter, grootst</i>)
	9	10	11	
Gebruikt onregelmatige vormen van de vergrotende en overtreffende trap (<i>meer, meest</i>)		Past de klankveranderende meervoudsregel toe (<i>dag-dagen</i>)	Gebruikt werkwoorden met goede toevoegingen (wij lopen)	

3.7. Voorzetsels en locatie aanduiden	1	2	3	4
	Begrijpt <i>in</i> en <i>uit</i>	Begrijpt <i>op</i> en <i>af</i> Benoemt <i>in</i> en <i>uit</i>	Begrijpt <i>voor</i> en <i>achter</i> Benoemt <i>op</i> en <i>af</i>	Begrijpt <i>naast</i> , <i>onder</i> , <i>naar</i> , <i>hier</i> Benoemt <i>voor</i> en <i>achter</i> Benoemt <i>op</i> en <i>onder</i>
	5	6	7	8
	Begrijpt de voorzetsels <i>voorbij</i> , <i>verder</i> , <i>middenin</i> Benoemt <i>naast</i> , <i>onder</i> , <i>naar</i> , <i>hier</i>	Benoemt <i>boven</i> , <i>beneden</i> , <i>van</i> en <i>naar</i> Begrijpt links en rechts	Benoemt <i>tussen</i> , <i>bovenin</i> , <i>onderin</i> , <i>in het midden van</i> Gebruikt links en rechts	Benoemt <i>dichtbij</i> , <i>veraf</i> , <i>dichterbij</i> , <i>verder af</i> Gebruikt voorzetsels in combinatie met <i>rechts</i> en <i>links</i> (rechtsachter, linksvoor)
	9	10	11	12
Vindt de weg in een bekende omgeving na een aanwijzing met tijd en plaats (de eerste weg links)	Benoemt <i>even ver</i> , <i>dichtst bij</i> , <i>verst af</i> Legt de weg uit in een bekende omgeving m.b.v een aanwijzing met tijd en plaats (de eerste deur links)	Vindt de weg in een bekende omgeving na een uitleg van een ander met meerdere plaats- en tijdsbepalingen (eerst naar links, dan naar rechts)	Legt de weg uit in een bekende omgeving m.b.v meerdere plaats- en tijdsbepalingen (eerst naar links, dan naar rechts) Legt de weg uit aan een onbekende	

3.8. Articulatie en mondmotoriek	1	2	3	4
	Imiteert eenvoudige klanken (fff, sss, ggg, mmm, oe, aa)	Spreekt 10 eenvoudige woorden uit, maar mag hier nog fouten in maken (poek i.p.v. boek)	Spreekt 10 MK en MKM woorden met meest eenvoudige klanken zoals k, p, t, l, s, n goed uit (boek, kop, loop, sop) Beweegt de kaak, lippen en tong bewust in zeer eenvoudige oefeningen (mond open en dicht, tong uitsteken, etc.)	Spreekt 10 woorden met eenvoudige medeklinkercombinaties goed uit (sp, kl, pl, sl) Spreekt verstaanbaar voor de directe omgeving Beweegt de kaak, lippen en tong bewust in oefeningen als tong naar boven, naar de zijkant, etc
	5	6	7	8
Spreekt de <i>r</i> en <i>ng</i> goed uit Spreekt enkele complexe medeklinkercombinaties goed uit (zw, kn, sch) Houdt de lippen een halve minuut gesloten	Spreekt goed verstaanbaar voor onbekenden Houdt de lippen een paar minuten gesloten	Spreekt klanken en medeklinkercombinaties in de goede volgorde uit	Spreekt alle zeer complexe medeklinkercombinaties goed uit, (fst, schr) Spreekt met het juiste volume	

VSO DB Kerndoel 6: De leerling leert gebruik maken van strategieën voor woordenschatverwerving

VSO AR Kerndoel 7: De leerling leert zijn woordenschat uit te breiden met behulp van strategieën

VSO AR Kerndoel 8: De leerling leert om taalactiviteiten (spreken, luisteren, schrijven en lezen) voor te bereiden, te plannen en na te kijken

VSO AR Kerndoel 9: De leerling leert van feedback van anderen en van eigen reflectie op taalvaardigheden

4.1. Passieve woordenschat	1	2	3	4
	Wijst de juiste persoon aan als een bepaalde naam wordt genoemd (mamma, pappa)	Wijst bij het benoemen van 20 verschillende woorden het juiste voorwerp aan Begrijpt woorden, symbolen of gebaren voor goed en fout, ja en nee	Reageert op begrippen die de leerkracht aanleert (zeg: <i>rode auto</i> en de leerling rijdt de rode auto in de garage) Wijst verschillende voorwerpen en handelingen aan die duidelijk verschillen (lang en kort touw, volle en lege beker) Koppelt de begrippen warm en koud aan verschillende voorwerpen	Wijst verschillende voorwerpen en handelingen aan waar een klein verschil tussen zit (bekers met meer en minder vloeistof, hogere en lagere tafel)
	5	6	7	8
	Raadt woorden bij een omschrijving met een aantal kenmerken	Herkent of woorden wel of niet passen in een logisch verhaal	Merkt door de woordkeuze van de leerkracht op dat er iets niet klopt Begrijpt synoniemen (kop, mok) Begrijpt homoniemen (kop, kop)	Vraagt hulp om achter de betekenis van een woord te komen
	9	10	11	12
	Breidt zijn woordenschat uit met uitdrukkingen die letterlijk te interpreteren zijn	Groepeert woorden om ze te onthouden	Kiest de juiste betekenis in het woordenboek	Maakt eigen woordenlijst/woordkaartjes om woorden te onthouden
13	14			
Definieert de betekenis van woorden op verschillende manieren (letterlijk en figuurlijke betekenis, synoniem, homoniem)	Omschrijft een abstract woord			

4.2. Actieve woordenschat	1	2	3	4
	Kijkt naar een voorwerp als een ander het woord <i>die</i> zegt en naar het voorwerp wijst	Benoemt 10 woorden met ondersteuning van concreet materiaal (picto's, foto's) Benoemt zijn eigen naam. Benoemt de namen van enkele klasgenoten Benoemt en wijst mamma, pappa, broer en zus, opa en oma aan op een afbeelding	Gebruikt zelfstandige naamwoorden en werkwoorden Gebruikt <i>die</i> en <i>dat</i> om het aanwijzen van een voorwerp te ondersteunen	Gebruikt nieuwe geleerde woorden in zinnen Gebruikt bijvoeglijke naamwoorden Vult zinnen met een functioneel aspect aan d.m.v. woorden, wijzen of gebaren (Pas op ik kom er aan. Ik druk op de ... [toeter]) Gebruikt <i>die</i> en <i>dat</i> met een zelfstandig naamwoord (die jongen, dat meisje)
	5	6	7	8
Gebruikt nieuwe woorden in gesprekken met bekenden	Vraagt om verduidelijking van de betekenis van een woord	Gebruikt nieuwe woorden in verschillende situaties Gebruikt de juiste lidwoorden <i>de</i> , <i>het</i> en <i>een</i> bij bekende zelfstandige naamwoorden Gebruikt <i>dit</i> en <i>deze</i> om het aanwijzen van een voorwerp te ondersteunen	Gebruikt lidwoorden en aanwijzend voornaamwoorden in verschillende contexten Gebruikt bij nieuwe woorden het bijhorende lidwoord Gebruikt <i>dit</i> (verwijzend naar <i>het</i>) en <i>deze</i> (verwijzend naar <i>de</i>)	
9	10	11	12	
Produceert uitdrukkingen die meestal letterlijk zijn te interpreteren	Produceert schooltaalwoorden Groepeert woorden om ze te onthouden	Leidt de betekenis van eenvoudige samengestelde woorden af uit de woordbouw Leidt de betekenis van een aantal woorden af uit de context van het woord Gebruikt een eenvoudig woordenboek (Prisma) of de computer om woorden te leren	Gebruikt met hulp een tweetalig woordenboek of computer om woorden te leren (betekenis opzoeken van leenwoorden) Maakt bij het afleiden van de betekenis gebruik van relaties tussen woorden (tegenstellingen, synoniemen, gradaties in sterkte e.d. in context) Past geleerde woordleer- en onthoudstrategieën zelfstandig toe na hierop gewezen te zijn	

4.2. Actieve woordenschat	13	14	15	16
	Breidt zijn woordenschat uit met signaalwoorden (dus, indien)	Gebruikt een meer uitgebreid woordenboek (van Dale) om woorden te leren Maakt een eigen woordenlijst / woordkaartjes om woorden te onthouden	Past geleerde woordleer-en onthoud strategieën zelfstandig toe	Breidt zijn woordenschat uit door de betekenis van onbekende woorden af te leiden uit de tekst door vorm, woordsoort, samenstelling of context Definieert de betekenis van woorden op verschillende manieren (letterlijke en figuurlijke betekenis, synoniem, homoniem)

4.3. Woorden omschrijven			3	4
			Beschrijft één duidelijk kenmerk bij een concreet voorwerp, een handeling of een gevoel (kleur, grootte, boos, blij, etc.)	Benoemt één functioneel aspect van een bekend woord (het rijdt, het is eetbaar, etc.)
	5	6	7	8
	Benoemt drie aspecten van een bedoeld woord (het is groen, rond en je kunt het eten)	Omschrijft een concreet woord, zodat een ander het plaatje vindt (in een reeks foto's wordt het juiste woord door een ander gevonden)	Omschrijft een concreet woord waarbij in elk geval de categorie duidelijk wordt (speelgoed, eten) Verzint woorden die bij een voorwerp passen (bij een auto hoort een band, stuur, radio)	Omschrijft een concreet woord, waarbij een ieder het woord begrijpt
	9	10	11	12
	Benoemt zelf een voorbeeld van een homoniem (bijvoorbeeld bank) Legt uit wat een woord betekent door het uit te beelden	Legt uit wat een woord betekent met behulp van een bekende context	Legt uit wat een woord betekent met behulp van de context	Vraagt wat een onbekend woord betekent
	13	14	15	16
Schrijft kernwoorden op	Zoekt bekende woorddelen in onbekende woorden Denkt na over de inhoud van zijn tekst en het doel wat hij ermee wil bereiken	Noteert opmerkingen van medeleerlingen Ordent informatie voor een beter begrip	Gebruikt de feedback van anderen bij het verbeteren van zijn tekst Stelt kritische vragen bij een stuk tekst van een onbekend persoon Neemt feedback en verbeterpunten mee in het voorbereiden van nieuwe taalactiviteiten	

